

Dědictví Johanna Blocha se vrací rodině

15.2.2023 - Jana Malíková | Ministerstvo kultury ČR

Jedná se o 4 obrazy a soubor 10 liturgických oděvů. Práce na této kauze probíhaly přes dva roky a jsou výsledkem intenzivní spolupráce the Holocaust Claims Processing Office (HCPO), Centra pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války (CDMP), Ministerstva kultury ČR, Národní galerie Praha (NGP), Uměleckoprůmyslového musea v Praze (UPM). Pomoc se snažilo poskytnout rovněž Velvyslanectví USA v ČR.

Slavnostní předání, které je jedním z dokladů snahy České republiky napravovat křivdy holocaustu a naplňovat závazky Washingtonské konference a Terezínské deklarace, se uskutečnilo 14. února 2023 v Nostickém paláci za účasti ministra kultury Martina Baxy, potomků a členů rodiny Blochových žijících ve Spojených státech amerických, ředitelky NG Alicje Knast, ředitelky UPM Heleny Koenigsmarkové, zástupkyně HCPO Rebeccy Friedman, pověřené ředitelky CDMP Jany Jiráskové a dalších významných hostů. Za rodinu Blochových převzaly umělecké předměty právničky J. Blocha paní Anne Claire von Huene a paní Cheryl Bernstein, jež je dcerou vnučky J. Blocha paní Elizabeth Scholtz, která se předávání nemohla osobně zúčastnit.

Ministr kultury ČR Martin Baxa: „Dnešní den považuji za mimořádný. Je mi ctí, že mohu na Ministerstvu kultury přivítat paní von Huene a paní Bernstein při příležitosti předání dědictví po jejich předcích. Po desítkách let, které nás dělí od chmurných časů, kdy mnozí českoslovenští občané pouze na základě svého původu čelili represím a útlaču, se uzavřel příběh, na jehož počátku stál brněnský rodák Johann Bloch a jeho sbírka uměleckých předmětů. Dnes se nová generace rodiny vrátila do vlasti svých předků a převzala své dědictví. Chci poděkovat všem, kteří se na rozuzlení příběhu sbírky rodiny Blochových podíleli. Díky mravenčí práci mnoha profesionálů celé řady institucí se artefakty znovu vrací rodině. Tento a mnoho dalších případů, které se postupně daří rozplétat, reprezentují, jak vyvstává z práce badatelů, osud mnoha rodin Československa 30. let, protože tzv. spoliace postihly prakticky celé židovské obyvatelstvo, nejen několik desítek jednotlivců, jak to může být někdy mylně vnímáno. Připomínání minulosti považuji za nesmírně důležitou část agendy Ministerstva kultury. Odkaz minulosti musíme zprostředkovat budoucím generacím, protože zrušné činy totalitních režimů by se už nikdy neměly opakovat.“

Paní Anne Claire von Huene: „Je těžké vyjádřit, jak nesmírně výjimečné je pro členy naší rodiny stát zde téměř 84 let poté, co naši prarodiče a rodiče uprchli před hrůzami holocaustu. Zanechali za sebou svou milovanou zemi, zbylé členy rodiny, kteří zahynuli, své domovy, profese, majetek a vše, co znali a milovali. Fakt, že tuto křivdu Ministerstvo kultury dnešním slavnostním aktem uznalo v přítomnosti naší zbývající rodiny, se dotkne životů mnoha dalších rodin, které take utrpěly velké ztráty. Česko pomáhá vést cestu ke globální toleranci, porozumění a laskavosti. Musíme všichni společně pracovat na posílení lidstva a péči o něj, protože v tom je naděje pro budoucnost, pro děti našich dětí a pro zachování světa. K tomuto cíli odborně a neúnavně směřovala Národní galerie Praha a Uměleckoprůmyslové museum v Praze a je pozoruhodné, co dokázali. Konkrétně děkujeme: Janě Jiráskové z Centra pro dokumentaci; právničkám NG Zuzaně Löbling a Barboře Bumanové, ředitelce UPM Heleně Koenigsmarkové a ředitelce NG Alicii Knast. V neposlední řadě děkujeme Rebecce Friedman z New York State Department of Financial Services Holocaust Claims Processing Office za její neúnavnou spolupráci, jejímž výsledkem je navrácení ornátů a nám velmi drahých čtyř obrazů našeho pradědečka. Jsme velmi požehnáni.“

Paní Cheryl Bernstein: „Jsme vděční všem, kteří neúnavně pracovali na tom, aby pomohli navrátit

naší rodině věci z ukradené sbírky našeho pradědečka. Restituce není o vracení věcí, je to hmatatelné uznání toho, že se členům naší rodiny stala křivda a také připomínka toho, že bychom všichni měli i nadále pracovat na tom, aby se tyto tragické události už nikdy neopakovaly."

Výzkumem problematiky kulturních statků zcizených či zkonfiskovaných během druhé světové války a otázkami navrácení těchto předmětů původním vlastníkům či jejich přímým potomkům se u nás zabývá Centrum pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války (dále jen „Centrum nebo CDMP“), které v prosinci 2011 založilo Ministerstvo kultury ČR. Cílem této obecně prospěšné společnosti je přispívat k nápravě některých historických křivd zejména identifikací jednotlivých objektů umělecké a uměleckoprůmyslové povahy v majetku státních paměťových institucí a dokumentací osudů nejen těchto artefaktů, ale i jejich původních vlastníků.

Příběh začíná v únoru roku 2020, kdy se na Centrum obrátila jménem rodiny paní Rebecca Friedman z Holocaust Claims Processing Office v New Yorku. Tato organizace poskytuje bezplatnou pomoc obětem holocaustu a jejich dědicům, kteří se snaží získat zpět bankovní účty, pojistky a umělecká díla, která byla ztracena, ukradena nebo prodána pod nátlakem kvůli nacistické perzekuci před a během druhé světové války. Informovala Centrum, že je v kontaktu s dědičkami Johanna Blocha a pomáhá jim pátrat po jeho majetku. Podle informací rodiny žádal Johann Bloch vzhledem k plánované emigraci o vývozní povolení pro svou sbírku a v souvislosti s tím „daroval“ několik obrazů Národní galerii v Praze.

Centrum ihned začalo s průzkumem archivních dokumentů a databází. Po nějakém čase se z archivních materiálů podařilo zjistit, že Johann Bloch skutečně v roce 1939 žádal o povolení k vývozu své sbírky a na začátku roku 1940 pak „daroval“ do Národní galerie čtyři obrazy, což mělo napomoci tomu, aby mu vývozní povolení bylo uděleno. *„Praxe darů za vývoz kvetla zejména v době druhé republiky a v počátečních letech po vzniku Protektorátu Čechy a Morava. Pokud hodlala rodina či jednotlivec vyvézt nějaký umělecký majetek, bylo povolení k jeho vývozu často doprovázeno „darem“ ve prospěch státu. Obvykle se jednalo o „darování“ nejvýznamnějších děl z konkrétní sbírky. Díla byla „darována“ buď státu, nebo některé z veřejných sbírek. Důležité je ale zmínit, že praxe limitace vývozu uměleckých a historických památek a požadování případné kompenzace za povolení jejich vývozu nezačala s Mnichovskou dohodou či protektorátem, ale využívala se již v době první republiky,*“ uvedla Jana Jirásková z CDMP.

V průběhu roku 2020 navíc americká strana informovala Centrum, že jedna z dcer Johanna Blocha spolu s manželem deponovali před svým útekem do Anglie v roce 1939 v UPM sbírku liturgických oděvů, kterou dostali od Johanna Blocha. Vývozy celých sbírek, které byly samozřejmě hodnotnější než jednotlivé kusy, byl velmi obtížný, proto se mnozí majitelé uchýlili právě k podobnému kroku; uložili majetek do některé z veřejných sbírek s nadějí, že si jej vyzvednou až pomine nebezpečí.

Na konci roku 2020 se oprávněné dědičky Johanna Blocha pravnučka Anne Claire von Huene a vnučka Elizabeth Scholtz vyjádřily, že by chtěly podat žádost o restituci obrazů a zaslaly Centru vyplněnou Žádost o rešerši k uplatnění restitučního nároku. Vedle prací na kompletaci dokumentace k restituční žádosti, probíhalo zjišťování informací o sbírce liturgických oděvů, u které se v průběhu výzkumu potvrdilo, že se nachází ve správě UPM v Praze. Posléze se stala předmětem žádosti o navrácení.

Díky spolupráci s UPM byl získán popis jednotlivých kusů sbírky i jejich fotografie, které byly předány rodině. Konvolut liturgických oděvů byl v Uměleckoprůmyslovém museu v Praze uložen od roku 1939, kdy jej řediteli musea předal do úschovy Dr. Robert Fleischner. Tehdy soubor obsahoval celkem šestnáct položek. Uvedené liturgické oděvy nebyly nikdy v minulosti prezentovány široké ani odborné veřejnosti, jako deponovaný soukromý majetek. Až v souvislosti s uvolněním kolem roku 1968 UPM část depozitu odkoupilo od zástupců rodiny.

Centrum pro dokumentaci informovalo na konci dubna 2021 Národní galerii i Uměleckoprůmyslové museum o případu i o tom, že se na ně obrátí zástupkyně dědiček Johanna Blocha se žádostí o restituci konkrétních předmětů. V průběhu roku 2022 shledaly obě instituce žádost dědiček jako oprávněnou.

Národní galerie v rámci této restituce navrátí potomkům rodiny Blochových čtyři obrazy z 2. poloviny 18. století a 1. pol. 19. století. Jedná se o dvě díla neznámého severoitalského malíře, která představují dobově velmi oblíbený typ krajin tzv. *capriccio* s pohledy na mořskou zátoku. Dále rané dílo Antonína Mánesa *Krajina s košatým stromem*, v němž Mánes propojil motivy holandské malby 17. století a soudobé veduty. V neposlední řadě pak *Podobizna mladého muže v kožešinové čepici*, které je patrně dílem umělce působícího v 1. polovině 19. století ve Vídni, inspirací pro portrét mladého muže oděného v čepici a kabátu s kožešinovým lemováním byly nepochybně Rembrandtovy práce.

Generální ředitelka NGP Alicja Knast: *„Velice nás těší, že můžeme právoplatným majitelům vrátit jejich umělecká díla. Dnešní slavnostní akt by nebyl možný bez velmi inspirativního nasazení rodiny Johanna Blocha a profesionality právního oddělení a kurátorů Národní galerie v Praze. A v neposlední řadě ani bez pomoci Úřadu pro zpracování žádostí obětí holocaustu, který je součástí odboru finančních služeb státu New York.“*

Za UPM se pak jedná o 10 ks rozmanitých typů liturgických oděvů, například kasule (liturgický oděv kněze při mši), dalmatiky (liturgický oděv jáhna), jeden pluvíál (široký plášť užívaný při slavnostech mimo mši např. během procesí nebo při nešporách) a drobný liturgický oděv-štola (úzká dlouhá

textilie kladená kolem krku). Všechny oděvy jsou bez výjimky z 18. století a uplatňují se na nich rozmanité desény barokních látek, tkaných převážně v centru hedvábnické produkce francouzském Lyonu. Z uměleckořemeslného hlediska stojí za pozornost především dvojice dalmatik v růžové a žluté barevnosti s bohatými vytkávanými vzory tkanin francouzské provenience první čtvrtiny 18. století.

Ředitelka UPM v Praze Helena Koenigsmarková: *„Uměleckoprůmyslové museum v Praze pečuje o nejpočetnější sbírku liturgického textilu s muzejní hodnotou v České republice, který byl součástí jak klasické akvizice, tak bohužel i konfiskátů zejména církevního majetku v 50tých letech. Většina prošla restitucí původním řádům či kostelům, o mnohé nadále z rozhodnutí majitelů museum nadále pečuje. Historický textil je velmi citlivý materiál s vysokými nároky na uložení v odpovídajících klimatických a světelných podmínkách. Od roku 2016 je sbírka umístěna v centrálním depozitáři UPM ve Stodůlkách.“*

V souladu se zákonem č. 212/2000 Sb., o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem; a zákonem č. 531/2006 Sb., který zrušil tzv. restituční tečku, se Centru pro dokumentaci podařilo úspěšně nejen podpořit, ale i podílet se na dokončení celé řady případů restitučních žádostí. Výsledkem tohoto úsilí a úzké spolupráce s veřejnými institucemi i jednotlivci, je navrácení desítek uměleckých předmětů dědicům původních majitelů, jako je i rodina Johanna Blocha.

Jana Jirásková

Pověřený ředitel CDMP

T: 603 562 232

E: jana.jiraskova@cdmp

<https://www.mkcr.cz/novinky-a-media-cs-4/5120cs-dedictvi-johanna-blocha-se-vraci-rodine>